

ԺԱՆ-ՄԻՀԷԼ ԹԻԷՐԻ ԴԵ ԿՐՈՒՍՈՒ
(1916-2011)

Մասնագիտությամբ բժիշկ, կեանքը Բիզանդիայի եւ Հայաստանի արուեստի, մասնատրապէս ճարտարապետութեան ուսումնասիրութեանը նուիրած Ժան-Միշէլ Թիէրի Դը Կրուսուլը ծնունդ է 1914ի Օգոստոսի 13ին, Բանիէ Դը Լուշոնում (Ֆրանսիա): Որոշ ժամանակ ղեկավարել է Փարիզի Բժշկական Բաժանմունքի Վիրաբուժական Կլինիկան: Փարիզի Կատալոնական Ուսումնասիրութիւնների Կենտրոնում ուսանել է կատալաներէն, իսկ Փարիզի Կաթոլիկ Բնասիտուտում՝ գրաբար: Կնոջ՝ նոյնպէս բժիշկ եւ արուեստի պատմաբան Նիկոլ Թիէրիի հետ միասին 1964ից սկսած նրանք աւելի քան երեսուն ուղեւորութիւններ են կատարել Կապադովկիա եւ Արեւմտեան Հայաստան, որտեղ յայտնաբերել եւ ուսումնասիրել են բիզանդական եւ հայկական ճարտարապետութեան բազմաթիւ նմուշներ:

1977-1989՝ հայ արուեստ եւ մշակոյթ է դասաւանդել Արեւելեան Լեզուների եւ Մշակոյթների Ազգային Հիմնարկում (Փարիզ 3, Սորբոն): Մինչեւ 1995 Հարաւային Կովկասի քրիստոնէական արուեստին նուիրուած գիտաժողովներ է կազմակերպել Բարձրագոյն Գործնական Ուսումնասիրութիւնների Դպրոցում (Փարիզ 1, Նոր Սորբոն): Ֆրանսիայի Արտաքին Գործերի Նախարարութեան կողմից նշանակուել է գիտարշանների ղեկավար՝ դէպի Խորհրդային Հայաստան (1977-9, 1981, 1985), Վրաստան (1977-9, 1981, 1989), Լեռնային Ղարաբաղ (1981):

Ֆրանսերէն հրատարակել է *La Cathédrale des Saints-Apôtres de Kars, 930-943* (1978), *Le Couvent Arménien d'Horomos* (1980), *Les Arts Arméniens* (համահեղինակ՝ Պատրիկ Տոնապետեան, 1987, նոյնն անգլերէն՝ Նիւ Եորք, 1989), *Monuments Arméniens du Vaspurakan* (1989), *Eglises et Couvents du Karabagh* (1991), *Répertoire des Monastères Arménien* (1993), *L'Arménie au Moyen Age* (2000), *Monuments Arméniens de Haute-Arménie* (2005) ֆրանսերէն աշխատութիւնները:

Ժան-Միշէլ Թիէրի Դը Կրուսուլը եղել է Բիզանդիայի Պատմութեան եւ Քաղաքակրթութեան Ուսումնասիրութիւնների Կենտրոնի, Հայագիտական Ուսումնասիրութիւնների Միջազգային Ընկերութեան, Ասիական Ընկերութեան, Հայկական Վաւերագրերի Կենտրոնի, Հայագիտական Ուսումնասիրութիւնների Միութեան, *Revue des Études Arméniennes* հանդէսի գիտական խորհրդի անդամ:

Ժան-Միշէլ Թիէրի Դը Կրուսուլը մահացաւ 2011ին, Փարիզում:

ԱՐՏՈՒԻԲԱՆՉԻՆԵԱՆ
artsvi@yahoo.com

ԳՈՒՐԳԷՆ ԳԵՂԱՄԵԱՆ
(1930-2011)

ՀՀ ԳԱԱ Պատմության Բնստիտուտի գլխավոր գիտաշխատող, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գուրգեն Միքայելի Գեղամեանը ծնունդ է 1930ի Մայիսի 30ին, Խանկար քաղաքում (Ադրբեջան): Նախնական կրթությունն ստացել է տեղի միջնակարգ դպրոցում, որն ավարտել է 1948ին: 1949ին ընդունվել է 1954ին ավարտել է ԵՊՀ Պատմության Բաժանմունքը: 1954ից աշխատել է Թումանյանի Շրջանի Մղարթ գիղում (այժմ Լոռու մարզ) որպես դպրոցի տնօրեն: 1959ից աշխատել է ՀՀ ԳԱԱ Պատմության Բնստիտուտում, որի ասպիրանտուրան ավարտել է 1967ին: Ցետագայում դարձել է Բնստիտուտի բաժնի վարիչ (1988-2005), գլխավոր մասնագետ (2005ից): 1963ին պաշտպանել է թեկնածուական ատենախօսություն «Հայաստանի Կոլտնտեսային Գիղացիությունը 1953-1958 թթ.» թեմայով: Նրա դոկտորական ատենախօսությունը (1979) նուիրում էր Խորհրդային Հայաստանի 1920ականների սկզբի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական խնդիրներին՝ «ՆԷՊը Եւ Սոցիալ-Տնտեսական Փոփոխությունը Հայաստանում»: 1980ից եղել է Պատմության Բնստիտուտի գիտական աստիճաններ շնորհող մասնագիտական խորհրդի անդամ: 1981ին ստացել է պրոֆեսորի կոչում: Դասաւանդել է հայոց պատմություն ԵՊՀում, Ճարտարագիտական և Հրաչեայ Աճառեան համալսարաններում:

Գեղամեանը հեղինակ է վաթսուհից արելի գիտական յօդուածների և մի շարք մենագրությունների՝ *Հայաստանի Կոլտնտեսային Գիղացիությունը Սոցիալիզմի Վերջնական Ցաղթանակի Ժամանակաշրջանում (1946-1958թթ.)* (1968), *Սոցիալ-Տնտեսական Փոփոխությունը Հայաստանում ՆԷՊ-ի Տարիներին (1922-1936 թթ.)* (1978), *Մինչև 1974 Սոցիալ-Դասակարգային Փոփոխությունը Սովետական Հայաստանում 60 Տարում* (1982) եւն.: Մասնակցել է *Հայ Ժողովրդի Պատմություն* դպրոցական և բուհական դասագրքերի ստեղծման աշխատանքներին:

Գուրգեն Գեղամեանը մահացել է 2011ի Մայիսին:

ՄԻՐՈՍԼԱԽԱ ԶԱԿՇԵՒՍԿԱ-ԴՈՒԲԱՍՈՎԱ
(1913-2011)

Լեհ պատմաբան, Հայաստանի և լեհահայոց պատմության ճանաչում մասնագետ Միրոսլաւա Զակշեւսկա-Դուբասովան ծնունդ է 1913 Յունիսի 10ին, Կրաշնիկ քաղաքի մօտակայ Բժոգովկա գիղում: Աւարտել է Լիւբլինի Կաթոլիկ Համալսարանի (այժմ՝ Յովհաննես Պողոս Բ. Պապի անուն) հումանիտար բաժանմունքը: 1947ին ստացել է փիլիսոփայության թեկնածուի աստիճան, 1966ին՝ դոկտորի աստիճան: Արժանացել է դոցենտի (1977), ապա՝ պրոֆեսորի կոչման (1984):

23 տարեկանից աշխատել է Լիբրինի Պետական Արխիվում (1936-1954), 1949-1954՝ եղել այդ արխիվի տնօրենը: 1956-1992՝ աշխատել է Լիբրինի Մարիա Սկլադովկայա-Կիրիի անուն Համալսարանի Հումանիտար Բաժանմունքի Պատմության Բնօրինակում, եղել ԽՍՀՄ Ժողովուրդների Պատմության եւ Արեւելեան Եւրոպայի Պատմության բաժինների տնօրենը:

Դուբասովան համարուել է Հայաստանի, Լեհաստանի հայ համայնքների եւ Հարավային Կովկասի լեհ բնակիչների պատմության լուսագոյն մասնագետներից մէկը Լեհաստանում: Նրա առաջին աշխատությունները՝ *Procesy O Czary W Lublinie W XVII I XVIII W* (Գախարդութեան վերաբերեալ դատավարությունները Լիբրինում ԺԷ.-ԺԸ. դարերում) (1947) եւ *Parczew W XV-XVIII Wieku* (Պարցեւը ԺԷ.-ԺԸ.դդ.) (1962) վերաբերում են միջնադարեան Լեհաստանին: Նրա հայագիտական առաջին աշխատությունն էր *Ormianie Zamojscy I Ich Rola W Wymianie Handlowej I Kulturalnej Między Polską A Wschodem* (Չամոսոյիէի հայերը եւ նրանց դերը Լեհաստանի եւ Արեւելքի միջեւ առեւտրական եւ մշակութային յարաբարությունների մէջ) (1965) լեհերէն ուսումնասիրությունը, որը նրա դոկտորական ատենախօսությունն էր: Այն ժամանակվան գրախօսուել է Մ. Յովհաննիսեանի կողմից, *Պատմաբանասիրական Հանդէսում* (1966, թիւ 1):

Դուբասովայի խմբագրութեամբ լոյս են տեսել *W Pędziesiątą Rocznicę ZSRR: Materiały Sesji Naukowej* (ԽՍՀՄ յիսունամեակի առթիւ. գիտաժողովի նիւթեր) (1972), *Historia Armenii* (Հայոց պատմութիւն) (1977 եւ 1990), *Ormianie W Dawnej Polsce* (Հայերը հին Լեհաստանում) (1982), *Studia Z Dziejgw Kontaktgw Polsko-Ormiańskich* (Ուսումնասիրություններ լեհ-հայկական յարաբերությունների վերաբերեալ) (1983), *Polacy W Kulturze I Życiu Społecznym Zakaukazia Do 1918 Roku* (Լեհերը Անդրկովկասի մշակութային եւ հասարակական կեանքում մինչեւ 1918) (1990) ժողովածուները:

Եղել է Հայագիտական Միջազգային Ընկերակցութեան անդամ, անդամակցել Գիտութեան, Բարձրագոյն Կրթութեան եւ Տեխնոլոգիաների Լեհական Ընկերութեան Կենտրոնական Խորհրդին: Նախագահել է Լեհ Պատմաբանների Ընկերութեան Լիբրինի մասնաճիւղը: Արժանացել է մի շարք պարգևների:

Միրոսլաւա Զակշեւսկա-Դուբասովան մահացել է 2011ի Հոկտեմբերի 18ին:

ԱՐՄՈՌԻԲԱՆՉԻՆԵԱՆ
artsvi@yahoo.com

ՄԱՆՈՒԷԼ ԶՈՒԼԱԼԵԱՆ (1929-2012)

Ականաւոր պատմաբան, աղբիւրագետ, վաստակաշատ մանկավարժ, Երեւանի Խաչատուր Աբովեանի Անուան Հայկական Պետական Մանկավարժական Համալսարանի (ՀՊԱՀ) Պատմութեան Ֆակուլտետի պրոֆեսոր, պատմական գիտությունների դոկտոր պրոֆեսոր (1982), ՀՀԳԱ Աակադեմիկոս Մանուէլ Կարապետի Զուլալեանը ծնուել է 1929ին, Հալեպում: Նախնական կրթությունը ստացել է տեղի ֆրանսիական դպրոցներից

մէկում: Արեւմտեան Հայաստանից Ի. Դարի սկզբին Միրիա տեղահանուած նրա ընտանիքը 1947ին ներգաղթել է Խորհրդային Հայաստան եւ հանգրուանել Լենինականում (այժմ՝ Գիւմրի): Ապագայ պատմաբանն ուսանել է նախ տեղի Միքայէլ Նալբանդեանի Անուան Մանկավարժական Ինստիտուտի Պատմութեան, այնուհետեւ՝ Երեւանի Վալերի Բրիւսովի Անուան Ռուսաց Եւ Օտար Լեզուների Ինստիտուտի Ռոմանօ-Գերմանական ֆակուլտետներում:

1954ին Զուլալեանն ընդունուել է ՀՀ ԳԱԱ Պատմութեան Ինստիտուտի ասպիրանտուրա եւ ուսումնառութիւնը շարունակելու համար գործուղուել Լենինգրադի (այժմ՝ Սանկտ Պետերբուրգ) Համալսարան, որտեղ աշակերտել է ակադէմիկոս Յովսէփ Օրբելուն: 1960ին այնտեղ պաշտպանել է իր թեկնածուական ատենախօսութիւնը, իսկ 1975ին՝ արդէն Երեւանում, ստացել պատմական գիտութիւնների դոկտորի գիտական աստիճան: 1990ին Զուլալեանն ընտրուել է ՀՀԳԱԱ թղթակից-անդամ, իսկ 1995ին՝ ակադէմիկոս:

Զուլալեանի երկարատեւ գիտական եւ մանկավարժական գործունեութիւնն անբաժնելիօրէն կապուած է եղել մասնաւորապէս ՀՀ ԳԱԱ Պատմութեան Ինստիտուտի եւ ՀՊՄՀի հետ: Վարժ տիրապետելով մի շարք արեւմտեան եւ արեւելեան լեզուների (այդ թւում՝ օսմաներէնին), նա իր կեանքն անմնացորդ նուիրեց հայ ժողովրդի՝ գլխաւորապէս ուշ միջնադարեան պատմութեան ուսումնասիրութեանը, եւ գիտական հանրութեան սեփականութիւնը դարձրեց մի շարք նորարարական աշխատութիւններ *Օսմանեան Օրէնքները Արեւմտեան Հայաստանում (XVI-XVII դդ.)* (Ա. Խ. Սաֆրաստեանի հեղինակակցութեամբ, Երեւան, 1964), *Ջալալիների Շարժումը Եւ Հայ Ժողովրդի Վիճակը Օսմանեան Կայսրութեան Մէջ (XVI-XVII դարեր)* (Երեւան, 1966), *Voprosi Drevney I Srednevekovoy Istarii Armenii V Osveshchenii Sovremennoy Turetskoy Istoriografii* (Հայաստանի հին եւ միջին դարերի պատմութեան հարցերի լուսաբանումը արդի թուրք պատմագրութեան մէջ) (Երեւան, 1970), *Armenia v Pervoy Polovine XVI V.* (Հայաստանը XVIդ. առաջին կեսին) (Մոսկուա, 1971), *Արեւմտեան Հայաստանը XVI-XVIII դդ.* (Երեւան, 1980), *Հայ Ժողովրդի XIII-XVIII դարերի Պատմութեան Հարցերը Ըստ Եւրոպացի Հեղինակների, Գիրք Ա., Քաղաքական Պատմութիւն* (Երեւան, 1990), *Հայոց Պատմութեան Նենգափոխումը Արդի Թուրք Պատմագրութեան Մէջ (Հին Եւ Միջին դարեր)* (Երեւան, 1995):

Բազմազան է եւ հարուստ Զուլալեանի պատմագիտական աշխատութիւնների աղբիւրագիտական հէնքը: Տարատեսակ այլալեզու սկզբնաղբիւրների համադրման եւ քննական վերլուծութեան հիման վրայ, նա ուսումնասիրել է արեւմտահայութեան սոցիալ-տնտեսական եւ քաղաքական պատմութեան կնճռոտ հիմնահարցերը միջնադարում, հիմնաւորապէս բացայայտել նրա իրաւագուրկ եւ ընչազուրկ կացութիւնն Օսմանեան Կայսրութիւնում, չորջանցելով նաեւ հայկական ազատագրական շարժումների պատմութեան ելեւէջները՝ մեծ տէրութիւնների ռազմաքաղաքական յարաբերութիւնների հոլովոյթում:

Նա առաջինն է ձեռնամուխ եղել հայ ժողովրդի ԺԳ.-ԺԸ դարերի քաղաքական պատմութեան ուսումնասիրութեանն ըստ եւրոպական սկզբնաղբիւրների՝ գիտական չորջանառութեան դնելով եւրոպացի ոչ միայն յայտնի (Կղեմէս Գալափոս, Ժան Բատիստ Տաւերնիէ, Ամադէյ Ժոքեր), այլեւ անյայտ ճանապարհորդների բազմաքանակ ուղեգրութիւններում ամփոփուած հարուստ նիւթերը: Ըստ էութեան, Զուլալեանը հայ ժողովրդի պատմութեան ուսումնասիրութիւնը տեղա-

փոխեց միանգամայն նոր հարթութիւն եւ ընդլայնեց արդէն յայտնի իրադարձութիւնների համայնապատկերը՝ դրան հաղորդելով նոր երանգներ: Ցաւօք, նրան չաջողուեց աւարտին հասցնել այս ինքնատիպ աշխատութեան յաջորդ երկու հատորները, որոնցում, իր իսկ հաւաստմամբ՝ նպատակ ունէր միեւնոյն կտրրուածքով ուսումնասիրել հայ ժողովրդի գլխաւորապէս սոցիալ-տնտեսական եւ մշակութային պատմութեան հիմնախնդիրները: Յուսանք, որ Ջուլալեանի նոր մօտեցումը կ'ունենայ հետեւորդներ, որոնք կ'իրականացնեն նրա անկատար մտադրութիւնները:

Երջանկայիշատակ պատմաբանը միաժամանակ հմուտ աղբիւրագետ էր: 1964ին լոյս տեսած նրա առաջին լուրջ աշխատութիւնը ԺԶ-ԺԷ դարերի թուրքական սկզբնաղբիւրների արժեքաւոր ժողովածու է, որն ընդգրկում է արեւմտահայութեան անել կացութեանն առնչուող՝ օտմանեան 23 օրէնք: Յետագայում նա իր նպաստը բերեց ԺԷ դարի թուրք ճանապարհորդ Էւլիա Չելեբու ուղեգրութեան՝ *Ukyahtep-Lamfi*, ռուսերէն հրատարակութեան իրականացմանը՝ *Evliya Chelebi, Kniga Puteshestviya* (Էւլիա Չելեբի, ճանապարհորդութեան գիրք, Մոսկուա, 1983): Ջուլալեանը հանդէս եկաւ իբրեւ այս գրքի առաջաբանի եւ մեկնաբանութիւնների հեղինակակից, որը վկայում է ԽՍՀՄում նրա՝ իբրեւ անուանի թուրքագետի անտարկելի հեղինակութեան մասին: Այս առնչութեամբ անելարդ չէ նշել, որ նրա *Հայաստանը XVI Դ. Առաջին Գետին* գիրքը Մոսկուայում հրատարակել է ԽՍՀՄ ԳԱ Արեւելագիտութեան Ինստիտուտը:

Ջուլալեանն առաջիններից էր, որը հետեւողական եւ անզիջում պայքար ծաւալեց հայ ժողովրդի պատմութեան նենգափոխման նպատակով թուրքական պատմագրութեան առաջադրած հակազիտական թեզերի դէմ: Նա պարբերաբար հանդէս էր գալիս ոչ միայն մենագրութիւններով, այլեւ գրախօսականներով եւ ջախջախիչ հակահարուածներ տալիս թուրք պատմաբանների՝ պատմութեան խեղաթիւրմանն ուղղուած ոտնձգութիւններին:

Նա գործուն մասնակցութիւն ունեցաւ նաեւ ՀՀ ԳԱԱ Պատմութեան եւ Արեւելագիտութեան Ինստիտուտների նախաձեռնած բազում հաւաքական մենագրութիւնների հրատարակութեանը: Անուրանալի է նրա աւանդը յատկապէս Պատմութեան Ինստիտուտի ջանքերով լոյս ընծայուած *Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն* ակադեմիական բազմահատորեակի աշխատանքներում՝ թէ՛ իբրեւ հեղինակի (Հտր. Գ., Դ.) (1972, 1976) եւ թէ՛ իբրեւ խմբագրի (Հտր. Գ.): Իբրեւ հեղինակ, նա անմասն չմնաց նաեւ արդի փուլում Ինստիտուտի կողմից հրատարակութեան պատրաստուող *Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն* ակադեմիական նոր բազմահատորեակի դեռեւս անտիպ՝ Բ. Հատորի աշխատանքներին:

Անուրանալի է Ջուլալեանի ներդրումը ՀՀ պատմաբանների երիտասարդ սերունդների կրթութեան եւ դաստիարակութեան գործում: Գիտական աշխատանքներին զուգընթաց, նա տասնամեակներ շարունակ դասաւանդեց հանրապետութեան տարբեր բուհերում, Երեւանի Պետական Համալսարանում, մասնաւորապէս ՀՊՄՀում, ուր մշտական աշխատանքի անցաւ 1988ին: Նախ իբրեւ Ընդհանուր Պատմութեան Ամբիոնի վարիչ (1988-2008), այնուհետեւ դասախօս՝ նա վարում էր Արեւելքի Երկրների եւ Արեւմտեան Եւրոպայի պատմութեանը, ինչպէս նաեւ Եւրոպական պատմագրութեանը նուիրում դասընթացներ, իր ժամանակը հաճոյքով տրամադրում ուսանողներին, որոնց վերաբերում էր հայրական հոգատարութեամբ:

Լինելով արհեստավարժ պատմաբան, Զուլալեանը բարձր էր գնահատում իր շրջապատում գործունեություն ծախված գիտության նուիրեալներին, որոնց երբեք չէր զրկում իր հնարաւորութիւնների սահմաններում անշահախնդրօրէն սատարել, թեպէտ երբեմն դրա համար յանիրաւի արժանանում էր ոչնչով չհիմնաւորուած կշտամբանքների: Չնայած յառաջացած տարիքին եւ առողջական վիճակի վատթարացմանը, նա ոչ միայն պարբերաբար հանդէս էր գալիս ատենախօսութիւնների հրապարակային պաշտպանութիւնների ժամանակ պաշտօնական ընդդիմախօսի կարգավիճակով, այլեւ գիտական մամուլում անաչառ գրախօսում էր պատմագիտական նորագոյն հրատարակութիւններ, արժեւորում դրանց գիտական կարեւորութիւնը, ոգեւորում եղիներակներին:

Զուլալեանը մեղմ էր, բարեացակամ, ուղղամիտ եւ ազնիւ: Նրա բնաւորութեան հիմնական առանձնայատկութիւններից գերադասում էմ առանձնացնել համեստութիւնը: Չեմ յիշում, որ նա երբեւէ ի ցոյց դնէր իր եւ երիտասարդ գործընկերների միջեւ առկայ նշանակալից տարբերութիւնները:

Մահից մի քանի ժամ առաջ Զուլալեանը կորցնելով հաւասարակշռութիւնը՝ ՀՊՄՀի աստիճանների վրայ վայր է ընկել եւ կորցրել գիտակցութիւնը: Նրան տեղափոխել են հիւանդանոց, վիրահատել, սակայն փոքր-անց նա կեանքին հրաժեշտ է տուել: Այս առումով, նրան վիճակուած էր բաժանել ֆրանսիացի աշխարհահռչակ պատմաբան, ԺԸ. դարի ֆրանսիական յեղափոխութեան պատմութեան խոշորագոյն մասնագետներից մէկի՝ նրա կողմից բարձր գնահատուած Ալբեր Մատիեզի (1874-1932) ճակատագիրը, որը Մորբոնում դասի ժամանակ կորցնելով գիտակցութիւնը՝ միջանի ժամ անց հիւանդանոցում կնքել է իր մահկանացուն:

Զուլալեանի վախճանն անդառնալի կորուստ է ոչ միայն հայ պատմագիտութեան, այլեւ ՀՀում պատմաբանների երիտասարդ սերունդների կրթական ոլորտի համար: Նրա յիշատակն անմար կը մնայ նրա գործընկերների, աշակերտների եւ բոլոր նրանց սրտերում, ովքեր ծանօթ են նրա պատմագիտական պատկառելի ժառանգութեանը:

Մանուէլ Զուլալեանը մահացաւ 19 Յունուար 2012ին, Երեւանում:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
varuzhan_poghosyan@yahoo.com

ԷՄՄԱ ԲԱԲԱՅԵԱՆ

(1935-2012)

Կեանքի 77րդ տարում մահկանացուն կնքեց Երեւանի Պետական Համալսարանի Հայագիտական Հետազօտութիւնների Ինստիտուտի աշխատակցուհի, յայտնի մատենագէտ Էմմա Բաբայեանը:

Նա ծնուել է 1935ին Թբիլիսիում, ուսանել է տեղի միջնակարգ դպրոցում, այնուհետեւ՝ Ա. Պուշկինի անուն Պետական Մանկավարժական Ինստիտուտի Պատմաբանասիրական Ֆակուլտետում եւ ստացել

պատմաբանի, ինչպէս նաեւ ժուռնալիստի եւ գրականութեան մասնագէտի որակաւորում:

1960ին աւարտելով Ինստիտուտը, Բաբայեանը տեղափոխուել է Երեւան եւ 1961ին աշխատանքի անցել Հայաստանի Ալեքսանդր Միասնիկեանի Անուան Պետական Հանրապետական Գրադարանում (այժմ՝ ՀՀ Ազգային Գրադարան), որի հետ սերտօրէն շաղկապուել է նրա աշխատանքային գործունէութեան գերակշռող մասը: 1961-2006՝ նա գրադարանում աշխատել է իբրեւ մատենագէտ, ընդ որում՝ 1986-1994՝ կատարել Մատենագիտութեան Բաժնի վարիչի պարտականութիւնները: Հիանալի տիրապետելով ռուսերէնին, նա ըստ այդմ՝ իր մատենագիտական աշխատանքային գործունէութեան ընթացքում ուշադրութիւնը բեւեռել է մասնաւորապէս ռուսալեզու գրականութեան ուսումնասիրութեան վրայ:

Համատեղ աշխատանքային գործունէութեան ընթացքում տողերիս հեղինակը նրա հետ գործակցել է թէ՛ Ազգային Գրադարանում (1996-1998) եւ թէ՛ մասամբ ԵՊՀ Հայագիտական Հետազոտութիւնների Ինստիտուտում (2011-2012): Նրան բնորոշ էին ոչ միայն մասնագիտական բարձր պատրաստածութիւնը, այլեւ նուիրումն աշխատանքին, բարձր պատասխանատւութեան ու բարեխղճութեան զգացողութիւնը, ինչպէս նաեւ նախանձելի աշխատասիրութիւնը, որը երբեւէ չէր նուազում, այդ թում՝ չնայած առաջացած տարիքին, կեանքի վերջին տարիներին:

Այդ մասին եւ վկայում տասնամեակներ շարունակ Ազգային Գրադարանում նրա իրականացրած մեծաթիւ եւ տարաբնոյթ մատենագիտական աշխատանքները (հասարակական-քաղաքական գիտութիւններին վերաբերող գրքերի տեղեկատուական ցանկերի կազմում, գրադարանային մատենագիտական հրատարակութիւնների խմբագրում):

Հայագիտութեան ասպարէզում Բաբայեանը խոր հետք թողեց մատենագիտական գրքերի հրատարակմամբ, որոնք թեմատիկ առումով առնչւում են հայ բանասիրութեանը եւ Հայկական Հարցի ու Հայոց Ցեղասպանութեան պատմութեանը:

Բաբայեանը միայն ռուսալեզու գրականութիւնն ընդգրկող մատենագիտական աշխատանքներն իրականացնում էր հիմնականում միայնակ, իսկ տարալեզու գրականութիւն ամփոփող հրատարակութիւններում իր ուժերն ի սպաս էր դնում այս կամ այն թեմային նուիրում ռուսերէն լեզուով լոյս տեսած գրականութեան ընդգրկման գործին: Ուստի Ազգային Գրադարանում աշխատելու տարիներին հայ բանասիրութեանը վերաբերող մատենագիտութիւնների կազմման աշխատանքներն նա իրականացրել է գլխաւորապէս իր տարբեր գործընկերների հեղինակակցութեամբ. *Հայ-Քելոռուսական Գրական Կապեր, 1935-1979: Մատենագիտական Ցանկ* (1979), *Գեորգ Էմին (Կենսամատենագիտական Ցանկ)* (1982), *Մերօ Խանգաղեան* (1992): 2001ին նա տպագրեց նաեւ *Ovanes Tumanyan (1869-1923). Bibliografia* (Յովհաննէս Թումանեան (1869-1923) մատենագիտութիւն) գիրքը:

Էմմա Բաբայեանի աշխատանքային բեղմնաւոր գործունէութիւնն, այդուհանդերձ, առաւել ցցուն դրսեւորուեց նրա կեանքի վերջին երկու տասնամեակում, երբ նա իր անուրանալի աւանդը ներդրեց Հայկական Հարցի, Հայոց Ցեղասպանութեան եւ Ղարաբաղեան Շարժման պատմութեանը նուիրում արժեքաւոր մատենագիտութիւնների կազմման աշխատանքներում, ինչպիսիք են *Armianskiy Vopros. Genotsid Armian. Bibliografia Literaturi Na Russkom Yazike (1877-1997)* (Հայկական Հարց. Հայոց Ցեղասպանութիւն. ռուսերէն լեզուով գրականութեան

մատենագիտություն (1877-1997) (Պետրոս Յովհաննիսեանի հեղինակակցութեամբ, 1998), *Armianskiy Vopros I Genotsid Armian. Bibliografia Na Russkom Yazike (1998-2007 gg.)* (Հայկական Հարց եւ Հայոց Ցեղասպանություն. ուսերէն լեզուով մատենագիտություն (1998-2007 թթ.) (2009), *Artsakh-Karabakh. Bibliografia Na Russkom Yazike 1988-2010 gg.* (Արցախ-Ղարաբաղ. 1988-2010 ուսերէն լեզուով լոյս տեսած մատենագիտություն) (Արամ Միմոնեանի եւ Ալիկ Ղարիբեանի հեղինակակցութեամբ, 2011) հրատարակությունները:

Սոյն թեմային նուիրուած՝ նշուած մատենագիտական հրատարակություններին բացի, Բաբայեանը մասնակցել է նաեւ Ազգային Գրադարանի աշխատակիցների կողմից տպագրութեան պատրաստուած՝ *Հայկական Հարց. Հայոց Ցեղասպանություն. Մատենագիտություն, Գիրք Առաջին-Երկրորդ* (2005) երկհատորեակի աշխատանքներին:

Բաբայեանի մատենագիտական մնայուն հրատարակությունները մեծապէս կ'օժանդակեն նշուած թեմաների պատմությունն ուսումնասիրողների գիտահետազոտական աշխատանքներին:

Բաբայեանի աշխատանքային բարեխիղճ գործունէութեան մասին են վկայում «Աշխատանքի Վետերան», «Յակոբ Մեղապարտ» մեդալները, որոնցով նա պարգևատրուել է Ազգային Գրադարանում աշխատելու տարիներին, եւ որի աշխատակազմի կողմից նա վայելում էր խորին յարգանք:

Էմմա Բաբայեանը մահացաւ 2012ի Ապրիլի 11ին, Երեւանում:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

varuzhan_poghosyan@yahoo.com

ԵՈԶԷՖ ՎԱՅՏԵՆԲԵՐԳ

(1943-2012)

Հոլանդացի հայագէտ, լեզուաբան, պրոֆեսոր Եոզէֆ Եոհաննէս (Եոս) Վայտենբերգը ծնուել է 1943 Օգոստոսի 5ին, Գրոնինգէն քաղաքում: Ուսանելով դասական լեզուաբանություն եւ համեմատական հնդեւրոպական լեզուաբանություն՝ նախ կենտրոնացել է խեթագիտութեան վրայ: Նրա դոկտորական ատենախօսությունը, որ նուիրուած է խեթերենի ու-հիմքով գոյականների ուսումնասիրութեանը, պաշտպանուեց 1984ին Ամստերդամի Համալսարանում (ղեկավար՝ պրոֆեսոր Houwink ten Cate, երկրորդ ղեկավար՝ Robert Beekes): Այն հրատարակուեց նոյն թուականին (*Die Hethitischen U-stämme, Amsterdam, "Rodopi"*): Հետաքրքրական է, որ իր ատենախօսութեան ներդիրի տասը դրոյթներից չորսը Վայտենբերգը նուիրել է հայերէնին: Սա վկայում է, որ այդ տարիներից արդէն սկսել էր ձեւաւորուել նրա առանձնայատուկ վերաբերմունքը դէպի հայոց լեզուն:

Այնուհետեւ Վայտենբերգն իր մասնագիտական կիզակէտը տեղափոխեց հայերէնագիտություն, որին էլ հաւատարիմ մնաց մինչեւ իր կեանքի վերջը: Վայտենբերգին յաջողուել է 1970ականներին ստեղծել հայագիտութեան ամբիոն Լէյդէնի Համալսարանում՝ դառնալով նրա առաջին եւ վերջին ղեկավարը:

Նա աշխուժորեն մասնակցում էր հոլանդահայ համայնքի մշակութային կեանքին ու հայոց ճակատագրի անկաշառ թարգմանն էր Հոլանդիայում: Իր գործունեության դեռ վաղ տարիներին նա կապուել էր հոլանդահայության հետ, դասընթացներ կազմակերպել Ամստերդամում «Արարատ» հաստատության հովանու ներքոյ, եղել (ի թիւս այլոց) Արուսեան Մշակութային Միության եւ հոլանդահայ կազմակերպութիւնների դաշնության Ապրիլ 24 յանձնախմբի յանձնարարող խորհրդի անդամ: Որպէս վերահսկիչ յանձնաժողովի անդամ մասնակցել է հոլանդահայ գաղութի հետազոտության ծրագրին եւ հոլանդահայ կազմակերպութիւնների դաշնության կողմից 2008ին հրատարակուած *Armenians in Nederland* (Հայերը Նիդերլանդներում) գրքոյկի կազմելու աշխատանքներին:

Դժուար է գերազնահատել Վայտենբերգի աւանդը հայերէնագիտութեան մէջ: Նա գրել է մի շարք մենագրութիւններ ու բազմաթիւ յօդուածներ, կազմակերպել գիտաժողովներ, բազմաթիւ մարդկանց հսկայածաւալ գործունեութիւնը կենտրոնացնելով՝ ստեղծել է իր հայագիտական նշանաւոր բազան՝ Leiden Armenian Lexical Textbase (LALT): Նրա մի շարք ուսումնասիրութիւններ եւ նախաձեռնութիւններ արդիւնք են բեղմնաւոր համագործակցութեան՝ բազմաթիւ հայագէտների հետ, ինչպիսիք են Փաուլ Իւնգմանը, Մայքլ Սթոնը, Ուվէ Բլեզինգը, Թեօ Վան Լինթը, Էռնա Շիրինեանը, Գայիանէ Գեորգեանը եւ այլք: Մերտ կապեր հաստատելով Հայաստանի, Եւրոպայի եւ այլ երկրների հայագէտների հետ՝ պրոֆեսոր Սթոնի եւ այլոց հետ 1982ին հիմնադրել է Հայկական Ուսումնասիրութիւնների Միջազգային Ընկերակցութիւնը (Association Internationale des Etudes Armeniennes - International Association of Armenian Studies <http://aiea.fltr.ucl.ac.be/AIEAfr/Accueil.html>):

Որպէս վերին աստիճանի բարեխիղճ գիտնական՝ պրոֆեսոր Վայտենբերգը պատշաճ բժախնդրութեամբ քննում էր հայերէնի լեզուական իրողութիւնները՝ գրաբար-միջին հայերէն-բարբառներ տարածաժամանակային հենքի վրայ: Անցնելով թոշակի (հրաժեշտի դասախօսութիւնը՝ Wetenschap, Canons en Armeense Woordenlijstjes, 2009 Յունուարի 22)՝ նա ամբողջութեամբ տրուեց իր կարեւորագոյն առաքելութեանը՝ «Հայոց Լեզուի Քերականութիւն» աշխատութեանը, որը, ցաւօք, մնաց անաւարտ:

Վայտենբերգը նաեւ հրաշալի մարդ էր, հոգատար ամուսին ու հայր, բարեխիղճ մանկավարժ: Նրա ղեկավարութեամբ թեկնածուական ատենախօսութիւններ են գրուել եւ յաջողութեամբ պաշտպանուել ինչպէս խեթագիտութեան (Աննա Պրինս, Ալուին Գլուկհորստ), այնպէս էլ հայագիտութեան (Վան Լինթ եւ տողերիս հեղինակը) ասպարեզներում: Առանձնապատուկ ու տխուր հպարտութեամբ ուզում եմ բնոյթել, որ նուազատ և՛ եղել է նրա ոչ միայն վերջին թեկնածուական ուսանողը, այլեւ միակը, որ մասնագիտացել է անմիջականօրէն նրա ամենաառաջնային գիտական բնագաւառում՝ հայերէնագիտութեան մէջ:

Եռս Վայտենբերգը մահացել է 2012ի Ապրիլի 14ին, Լեյդենում:

ՀՐԱՉ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
hrch.martirosyan@gmail.com

ԱՆԱՀԻՏ ՓԵՐԻԽԱՆԵԱՆ
(1928-2012)

Հայագետ, իրանագետ-սեմագետ, պատմաբան, լեզուաբան, բանասեր, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Անահիտ Գեորգի Փերիխանեանը ծնունդ է Մոսկուայում 1928 Ապրիլի 24ին, յեղափոխական Գեորգ Փերիխանեանի (1900-1981) ընտանիքում: Ընտանիքը Թիֆլիսից էր. հայրն աւարտել էր Ներսիսեան Վարժարանը, յետագայում բարձրագոյն կրթութիւնն ստացել էր Մոսկուայում: Միջնակարգ դպրոցն աւարտելով Երեւանում՝ Փերիխանեանը 1945ին ընդունուել է ԵՊՀ Պատմութեան Բաժանմունքը, 1948ին տեղափոխուել է Լենինգրադի (այժմ՝ Սանկտ-Պետերբուրգ) Պետական Համալսարան: 1951ին աւարտել է Պատմութեան Բաժանմունքի Անտիկ Դարաշրջանի բաժինը:

Անահիտ Փերիխանեանը 1951-1955՝ ուսանել է Էրմիտաժի ասպիրանտուրայում՝ ԽՍՀՄ ԳԱ թղթակից անդամ Կամիլա Տրեւերի ղեկավարութեամբ: 1955ին Էրմիտաժի գիտական խորհրդում պաշտպանել է պատմական գիտությունների թեկնածուի աստիճանի հայցման իր գիտական թեզը՝ «Khramovye Ob'edineniya Maloy Azii i Armenii (IV v. do n.e.-III v. n.e.)» (Փոքր Ասիայի եւ Հայաստանի տաճարական միաւորումների սոցիալ-տնտեսական նշանակութիւնը մ.թ.ա. IV-մ.թ. III դդ.): Այդ աշխատանքը 1959ին որպէս մենագրութիւն լոյս տեսաւ Մոսկուայում՝ «Արեւելեան Գրականութիւն» նշանաւոր հրատարակչութիւնում:

Այնուհետեւ, նա 1956ին աշխատանքի է անցել Մոսկուայում՝ ԽՍՀՄ ԳԱ Արեւելագիտութեան Ինստիտուտում, 1959ին տեղափոխուել է Լենինգրադ՝ ԳԱ Արեւելագիտութեան Ինստիտուտի Լենինգրադի բաժանմունք (ներկայումս՝ Արեւելեան Ձեռագրերի Ինստիտուտ), որի տնօրէնն այդ ժամանակ ակադէմիկոս Յովսէփ Օրբելին էր: Որոշ պարբերականութեամբ դասաւանդել է Սանկտ Պետերբուրգի Պետական Համալսարանի Արեւելեան Բաժանմունքում:

Փերիխանեանը 1974ին յաջողութեամբ պաշտպանել է Սասանեան Դատաստանագրքի մասին իր դոկտորական ատենախօսութիւնը (Mātakdān ī Ha-zār Dāstān), որի բնագիրը, ընդարձակ հիմնարար ուսումնասիրութեամբ հանդերձ, դեռ եւս չէր տարի ուսերէնով լոյս էր տեսել Երեւանում (Sasanidskiy Sudebnik (Kniga Tysyachi Sudebnykh Resheniy) (Սասանեան դատաստանագիրք (հազար դատական վճիռների գիրք): Տարիներ անց, 1997ին այն լոյս է տեսել անգլերէն՝ Farraxmart ī Vahraman, the Book of a Thousand Judgments (A Sasanian Law Book), Costa-Mesa, 1997 (Bibliotheca persica; Persian Heritage Aeries, 39, Columbia lectures on Iranian Studies, 9):

1993ին, Երեւանում հրատարակած *Materiali K Etimologicheskomu Slovaryu Drevnarmyanskogo Yazika* (Նիւթեր հին հայերէնի ստուգաբանական բառարանի համար, մաս. Ա) մենագրական աշխատանքի համար Ֆրանսիայի Գիտութիւնների Ակադեմիան (Académie des inscriptions et belles lettres) Անահիտ Փերիխան-

եանին արժանացրել է Ռոման Գիրշմանի անուան մրցանակի, որը ստացել է մահից ընդամենը երկու ամիս առաջ՝ 2012ի Մարտի 26ին:

Անահիտ Փերիխանեանը հեղինակել է շուրջ հինգ տասնեակ գիտական աշխատանքներ, այդ թույլով՝ հինգ ծառայուն մենագրություն, որոնք ընդգրկում են հին եւ միջնադարեան Իրանի, Հայաստանի ու Մերձավոր Արեւելքի միւս երկրների պատմության, մատենագրության, վիմագրության, իրաւունքի եւ սոցիալ-տնտեսական յարաբերութիւնների, իրանական ու սեմական բանասիրութեան, ինչպէս նաեւ հնդեւրոպական համեմատական լեզուաբանութեան ոլորտները: Լինելով ռուս դասական արեւելագիտութեան Նիկոլայոս Մառի, Կարլ Զալեմանի, Վասիլի Բարտոլդի, Նինա Պիգուլեւսկայայի եւ ուրիշների լաւագոյն աւանդների տաղանդաւոր շարունակողը՝ նա խորապէս գիտէր եւ արժեւորում էր հայկական եւ մատենագրական, եւ փաստագրական աղբիւրագիտական նիւթը: 1983ին Մոսկուայում լոյս տեսած *Obshchestvo I Pravo Irana V Parfianskiy I Sasanidskiy Periodi* (Իրանի հասարակութիւնը եւ իրաւունքը պարթեւական եւ սասանեան շրջանում) հիմնարար մենագրութեան մէջ նա իրականացրեց հայ մատենագրութեան պահպանած հնագոյն փաստաթղթերի՝ Գահնամակի եւ Զօրանամակի վերջին, ամենից աւելի հանգամանալից քննութիւնը: *Առաջաւորասիական ժողովածուի* երկրորդ հատորում (1966) հրատարակուած նրա՝ «Հայ Գրերի Օագման Խնդրի Շուրջ» ծառայուն յօդուածը մինչ օրս մնում է հայոց գրերի ծագմանը նուիրուած լաւագոյն գործերից մէկը:

Այդուհանդերձ, Անահիտ Փերիխանեանն արեւելագիտութեան պատմութեան մէջ կը մնայ նախ եւ առաջ որպէս պահլաւական դժուարընթեռնելի եւ խորին բնագրերի անգերազանցելի գիտակ ու խոր մեկնաբան, իրանական պատմական բառագիտութեան, հայ-իրանական լեզուամշակութային եւ պատմական կապերի ուսումնասիրութեան մէջ նշանակալի վաստակ ունեցող գիտնական: Առանց չափազանցութեան կարելի է նաեւ նշել, որ հայ հասարակագիտութեան պատմութեան մէջ Փերիխանեանը եզակիներից էր համաշխարհային ակադեմիական լայն շրջանակներում իր վայելած մեծ հեղինակութեամբ: 1987ին Մոսկուայում լոյս է տեսել նրա աշխատասիրած *Kniga Deyaniy Ardashira Sina Papaka* (Պապաքի որդի Արդաշիրի գործերի գիրքը) հատորը:

Անահիտ Փերիխանեանը եռանդուն մասնակցում էր Հայաստանի գիտական կեանքին, սերտօրէն համագործակցում Պատմութեան, Արեւելագիտութեան, Հնագիտութեան եւ Ազգագրութեան ինստիտուտների, ԵՊՀ Արեւելագիտութեան Բաժանմունքի գործընկերների հետ: Նա ելոյթներով հանդէս է եկել Երեւանում տեղի ունեցած բազմաթիւ միջազգային գիտաժողովներում, իսկ արտասահմանեան մի շարք գիտական համաժողովներում ներկայացրել հայագիտական թեմաներով զեկուցումներ: Նրա գիտական ղեկավարութեամբ հայ մի քանի շնորհալի ասպիրանտներ պաշտպանել են գիտական թեզեր: Փերիխանեանին ենք պարտական Հայաստանի տարբեր շրջաններում յայտնաբերուած արամեերէն եւ պահլաւերէն վիմագիր ու դրամների արձանագրութիւնների վերծանութեան, թարգմանութեան եւ աւարտուն հետազօտութեան համար: Դրանցից են 2011ին Գաւառ Քաղաքի մօտ յայտնաբերուած Արտաշէս Ա.ի արամեերէն վիմագրով սահմանաքարը եւ ԼՂՀ Քաջաթաղի շրջանի Սոնասար գիւղի (պատմական Չիւնասար) անտիկ դամբարանի դրամները, որոնք ներկայումս Հայաստանի գործընկերներ պատրաստում են հրատարակութեան:

Բնակուելով Սանկտ Պետերբուրգում՝ վաստակաշատ գիտնականը նաև ռուսական այդ նշանավոր գիտամշակութային կենտրոնում հայ հինաուրաց աւանդների կրողն էր, հասարակական կեանքում հայկական շուկը պահպանողներից էր ռուս-հայկական համագործակցութիւնը խորհրդանշող անհատներից մէկը:

Անահիտ Փերիխանեանը մահացաւ երկարատեւ հիւանդութիւնից յետոյ, 26 Մայիսի 2012 ին, Սանկտ Պետերբուրգում:

ԳԱՌՆԻԿ ԱՍԱՏԵԱՆ
ԱԼԵՔՍԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (1931-2012)

Ծնած է Հելիոպոլիս (Գահիրէ), 18 Յունուար 1931ին: Նախակրթութիւնը ստացած է տեղւոյն Նուպարեան Ազգ. Վարժարանին մէջ եւ աւարտած՝ 1947ին: Երկրորդական ուսումը շարունակած է ծննդավայրի Սենթ Օսթրենզ անգլիական գոլէճին մէջ: Նախաւարտական տարին, նիւթական պատճառներով, հարկադրուած է լքել գոլէճը ու լծուած՝ շուկայական աշխատանքի:

Պաշտօնավարած է յայտնի անգլիացի ճարտարապետ՝ August Killingbeckի ընկերութեան մօտ շատ համեստ աշխատավարձով, սակայն տարի մը յետոյ ընկերութեան սեփականատէրը կը թելադրէ շարունակել ուսումը, զայն արձանագրելով Գահիրէի British Councilի կրթական բաժնին, որպէսզի հետեւի matriculationի դասընթացներուն: Տարիէ մը աւարտելով կը վկայուի ու կ'ընդունուի Գահիրէի The British Institute of Engineering Technologies կրթարանը: Երկու տարի յետոյ, ստացած ուսումնարանի փաստաթուղթով, կը յաջողի հեռակայ դրութեամբ հետեւիլ Լոնտոնի International Correspondence Schoolsի մասնագիտական դասընթացներուն: 1961ին Լոնտոնէն կը ստանայ մասնագիտութեան վկայականը:

Բախտը կ'ունենայ գործակցելու եգիպտացի ծանօթ ճարտարապետի մը հետ, միաժամանակ ընդառաջելով *Արեւ Օրաթերթի* վարչութեան առաջարկին, կ'աշխատակցի յօդուածագրութեամբ եւ շարուած յօդուածներու փորձերու սրբագրութեամբ (1963-1990): Գահիրէի Ազգային Իշխանութեան Գործադիր Ժողովի առաջարկով, 1970ականներէն, մինչեւ 1982, տեղւոյն Նուպարեան Ազգ. Վարժարանի պատրաստական եւ երկրորդական կարգերու աշակերտութեան, սիրայօժար կը դաստանդէ հայոց պատմութիւն, իբրեւ այցելու ուսուցիչ: Միաժամանակ, կը ստանձնէ Գահիրէի Ազգ. Իշխանութեան ենթակայ յանձնաժողովներու ատենադպրութիւնը, մինչեւ 1978: 1990-2003 կը վարէ *Արեւի* խմբագիրի պաշտօնը:

Աշխատակցած է նաև Գահիրէի *Զահակիր*, *Սաւառնակ* եւ Աղեքսանդրիոյ *Արաքս* շաբաթաթերթերուն: Մերթնդմերթ աշխատակցած է ԱՄՆի *Պայքար*, *Նոր Օր* եւ *Պէրյուրի* *Զարթօնք* օրաթերթերուն:

Օգտուած է ծանօթ պատմաբան Արշակ Ալպոյաճեանի հմտութենէն: Յետ պատմաբանի մահուան, գործակցած է *Զահակիր* *Շաբաթաթերթի* խմբագիր Հայկ

Ժամկոչեանին, նոյն թերթի հիմնադիր՝ բանաստեղծ Արշամ եւ անոր եղբոր՝ արձակագիր Հրանդ Տատրեաններու հետ: Այսօրաճեան իրեն կը յանձնարարէ պատմաբանասիրական նիւթերու շուրջ յօդուածներ գրել *Արեւ, Արարս* եւ *Պայքար* պարբերականներուն համար: Յետագային այդ յօդուածները վերամշակման ենթարկուելով կը դառնան արժէքաւոր հատորներ:

1975ին կը հրատարակուի Տէր-Պետրոսեանի *Ճէմս Պրայս եւ Հայերը* հատորը, 1976ին՝ *Հայերու Մատարը Թուրք Մշակույթին եւ Տնտեսութեան*: Այնուհետեւ լոյս կը տեսնէ անոր *Ապրումներ Մայր Հողին Վրայ* հատորը (1980), ուր ամփոփուած են իր տպաւորութիւնները 1979ին որպէս Խորհրդային Հայաստանի Լուսաւորութեան Նախարարութեան եւ Սփիւրքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կազմակերպած ուսուցիչներու մեկամսեայ վերապատրաստման դասընթացներու մասնակից: Ունի եւ այլ հատորներ՝ *Կրթական Շարժումը Թրքահայոց Մէջ 1600-1900 թթ.* (1983), *Հայ Ժողովուրդին Ազատագրական Պայքարը ԺԹ. Դարու Ա. Կիսուն* (1988), *Արեւ Օրաթերթի Մատենագիտութիւն* (Ա. Հտր., 1990), *Մեր Յոյզերն Ու Յոյսերը* (1995ին «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հրաւերով Հայաստան երկրորդ այցելութեան առթիւ) եւ հոսակ՝ *Հայ Ժողովուրդին Գոյամարտը. 1550-1930* եռահատոր (1997, 2002 եւ 2009) ուսումնասիրութիւնները:

Երկար տարիներ ղեկավարած է ՀՄԷՄ-Նուպար մարզական ակումբի սկաւտական շարժումը, խմբապետի պարտականութիւններ վարած եւ արժանացած Քինկ Սկաւտ բարձրագոյն շքանշանին:

222

ԹՈՐԳՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (1919-2012)

Երուսաղէմի հայոց պատրիարք, Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանը ծնուել է 1919 Փետրուարի 16ին, Բաղդադի Բաքուբայի գաղթակայանում:

1939 Յուլիսի 23ին ձեռնադրուել է կուսակրօն րահանայ: 1939-1946՝ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանում տարբեր պաշտօններ է վարել: 1960-62՝ սովորել է Քեմբրիջի Աստուածաբանական Ճեմարանում: 1962-66՝ եղել է հայ եկեղեցու Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ: 1962 Հոկտեմբերի 14ին,

ձեռամբ երջանկայիշատակ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում ձեռնադրուել է եպիսկոպոս:

Արեւելեան Թեմի առաջնորդի պաշտօնում 24 տարի ծառայելուց յետոյ Թորգոմ արքեպիսկոպոսը 1990 Մարտի 22ին ընտրուել է Երուսաղէմի 96րդ Պատրիարք: Նոյն տարում ստանձնել է *Միտն Ամսագիր*ի գլխաւոր խմբագրի պաշտօնը: 1994 Օգոստոսի 19ին Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի մահից յետոյ նշանակուել է կաթողիկոսական տեղապահ: Ստացել է ակադեմիական պարգևներ, արժանացել Նիւ Եորքի Ընդհանուր Աստուածաբանական Ճեմարանի պատուաւոր դոկտորի կոչման, 1986ին ստացել է Ազատութեան Արձան եւ Էլիս Այլընդ շքանշանները:

Թորգոմ Պատրիարքը հեղինակ է 20 մենագրութիւնների, որոնց թւում՝ *Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեան. Քահանայութեան 25-Ամեայ Յորելեանին Առթիւ* (1954), *Հայ Ուխտաւոր (Պատկերազարդ Ուղեցոյց Սուրբ Տեղեաց)* (1958), *Վանքի Օրեր* (1972), *Մերը Գամար* (անգլ. եւ հրե., 1983)՝ Շէն-Մահ ծածկանունով: Հեղինակ է հայկական պատարագին նուիրուած ուսումնասիրական հատորի մը. ունի նաեւ Մեծ Եղեռնին նուիրուած գրքեր: Պատրիարք Հայրը ճանաչուած կոմիտասագետ էր:

Թորգոմ Արք. Մանուկեանը վախճանուեց 2012ի Հոկտեմբերին, Երուսաղէմում:

ՀՀ

ՄԻՔԱՅԷԼ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ (1941-2012)

ԵՊՀ Պատմութեան Ֆակուլտետը ծանր կորուստ կրեց. կեանքի 72րդ տարում մահացաւ վաստակաշատ մանկավարժ, յայտնի պատմաբան, ԵՊՀ Հայաստանի Յարակից Երկրների Պատմութեան Ամբիոնի պրոֆեսոր, պատմական գիտութիւնների դոկտոր Միքայէլ Ազատի Մուրադեանը:

Մուրադեանը ծնուել է 1941ին Թբիլիսի քաղաքում: 1961-66՝ ուսանել է ԵՊՀ Պատմութեան Ֆակուլտետում, այնուհետեւ ընդունուել տեղի ասպիրանտուրա՝ ԽՍՀՄ պատմութիւն մասնագիտութեամբ, որն աւարտելուց յետոյ աշխատանքի է անցել նոյն հաստատութիւնում՝ իբրեւ դասախօս: Նրա ամբողջ կեանքը կապուած է եղել միայն ԵՊՀի հետ, ուր սկսած 1970ից մինչեւ մահ ծաւալել է մանկավարժական արգասաւոր գործունեութիւն՝ այն ներդաշնակօրէն զուգակցելով գիտահետազոտական բեղուն աշխատանքների հետ, ինչը Հայաստանի Հանրապետութիւնում յատուկ է մանկավարժական գործունեութեամբ զբաղուող սակաւաթիւ պատմաբանների:

Մուրադեանին վիճակուած էր հատել բարդ ուղի եւ կեանքի տատանկոտ ճանապարհին յաղթահարել բազում խոչընդոտներ: Կամքի անկուտրում ուժով օժտուած պատմաբանը չքնկրկեց սակայն իր առջեւ պարբերաբար ծառացած տարատեսակ փորձութիւնների առջեւ: Թէեւ մեծ ուշացումով, այդուհանդերձ 1986ին նա պաշտպանեց «Արեւելեան Հայաստանի Միացումը Ռուսաստանին ԺԹ. դ.՝ Ռուսական Պատմագրութեան Եւ Հասարակական-Քաղաքական Մտքի Գնահատմամբ» թեմայով թեկնածուական, իսկ 2001ին՝ «Հայոց Պատմութեան Հիմնահարցերը Ռուսական Պատմագիտական Եւ Հասարակական-Քաղաքական Մտքի Գնահատմամբ (ԺԸ-ԺԹ. ՄԷ.)» թեմայով դոկտորական ատենախօսութիւններ: Ի դէպ, ամբողջ կեանքում մանկավարժական աշխատանքով զբաղուած, սակայն ասպարէզային նկրտումներ անենեւին չունեցող պատմաբանը՝ մահից միայն կէս տարի առաջ արժանացաւ պրոֆեսորի կոչման:

Հանգուցեալը Հայաստանի Հանրապետութեան խիստ սակաւաթիւ պատմաբաններից էր, որի գիտական հետաքրքրութիւնները չէին սահմանափակուում սոսկ հայ ժողովրդի պատմութեան ուսումնասիրութեան շրջանակներում: Տասնամեակներ շարունակ աշխատելով ԵՊՀ ԽՍՀՄ Պատմութեան (1993ից ի վեր՝ Հայաստանի Յարակից Երկրների Պատմութիւն) ամբիոնում, նա ԵՊՀ տարբեր ֆակուլտետներում վարում էր ոչ միայն Ռուսաստանի պատմութեանը նուիրուած

ընդհանուր բնույթի դասընթացներ, այլև դասաւանդում էր նեղ մասնագիտական, կարելու է բարդ առարկաներ, որոնք առնչուում էին ԽՍՀՄ պատմութեան աղբիւրագիտութեանն ու պատմագրութեանը, Ռուսական Կայսրութեան դիւանագիտութեան, Ռուսաստանի ԺԺ. Դարի պատմութեանը, եւն.:

Մուրադեանը ոչ միայն գերազանց դասախօս էր, այլև հմուտ մանկավարժ: Նրա հետ ուսանողական լսարանում զրոյցները յաճախ վերածւում էին ընկերական բնույթի բանավեճերի: Նա յաճախ ստանձնում էր ուսանողներին ուղղորդող աւագ ընկերոջ կարգավիճակ, որի խորհուրդները խիստ շահեկան էին կեանքի քառուղիներում առաջին քայլերն անող երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչների համար: Հանրապետութեան պատմաբանների պատրաստման գործում Մուրադեանը, անտարակոյս, խոր հետք է թողել, ուստի էւ ԵՊՀ ղեկավարութիւնն ըստ արժանւոյն գնահատելով նրա անուրանալի վաստակը, նրան պարգեւատրել է ԵՊՀ ոսկէ մեդալով:

Ոչ-նուազ ընդգրկուն էր Մուրադեանի գիտական գործունէութեան ոլորտը: Իբրեւ արհեստավարժ պատմաբան՝ նա իր ստեղծագործական ուժերը կենտրոնացնում էր միայն այն հիմնախնդիրների ուսումնասիրութեան շուրջ, որոնք տասնամեակներ շարունակ գտնուել են նրա գիտահետազոտական հետաքրքրութիւնների շրջանակներում: Այդ մասին է վկայում նրա մենագրութիւնների վերնագրերի թուարկումն իսկ. *Սովետական Միութեան Պայքարը Յանուն Խաղաղութեան Եւ Միջազգային Անվտանգութեան Արդի Էտապում* (Երեւան, 1979), *Արեւելեան Հայաստանի Միացումը Ռուսաստանին ԺԺ. Դարի Ռուսական Պատմագիտական Եւ Հասարակական Մտքի Գնահատմամբ* (Երեւան, 1985), *Vostochnaya Armenia V Russkoy Istoriografii XIX V* (Արեւելեան Հայաստանը ԺԺ.դ. ռուսական պատմագրութեան մէջ, Երեւան, 1990), *Հայոց Պատմութեան Հիմնահարցերը Ռուսական Պատմագրութեան Գնահատմամբ* (Երեւան, 1995), *Հայոց Ողբերգութիւնը Ռուսական Հասարակական-Քաղաքական Մտքի Գնահատմամբ* (Երեւան, 1997), *Հայկական Հարցը Եւ Ռուսական Հասարակական-Քաղաքական Ու Պատմագիտական Միտքը* (Երեւան, 1998):

Եթէ գիտական գործունէութեան սկզբնական շրջանում նա ուսումնասիրում էր Խորհրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութեան պատմութիւնը 1970ականներին, ապա յետագայում գերադասեց ուշադրութիւնը բեւեռել նախալեզափոխական եւ խորհրդային ժամանակաշրջանների ռուսական պատմագրութեան կողմից՝ ԺԵ.-Ի. դարերի կտրուածքով հայ ժողովրդի պատմութեան տարբեր հիմնախնդիրների ուսումնասիրութեան գիտական մեկնաբանութեան վրայ: Նրան բնորոշ էին ուսումնասիրուող թեմաների շրջանակում նիւթին կատարելապէս տիրապետելը (ընդ որում թէ՛ հայ ժողովրդի քաղաքական պատմութեան հարցերին՝ սկսած Արեւելեան Հայաստանի Ռուսաստանին միացումից մինչեւ Ի. դարասկիզբ, թէ՛ հայ-ռուսական բազմակողմանի յարաբերութիւններին առնչուող հիմնախնդիրներին, թէ՛ ռուսական եւ խորհրդային պատմագրութեան նուաճումներին ու ելեւէջներին), պատմաքննական վերլուծական մօտեցումը, համոզիչ եզրայանգումները: Նրա ուշադրութիւնից երբեւէ չեն վրիպել հայ ժողովրդի պատմութեան ասպարեգում խոր հետք թողած ռուս պատմաբանների աշխատութիւնները, ինչպիսիք են Սերգէյ Սոլովիովը, Վասիլի Պոտտոն եւ այլք, հասարակական-քաղաքական նշանաւոր գործիչների հայանպաստ ելոյթները:

Ելնելով ուսանողների շահերից, Մուրադեանն անվարան ժամանակ էր յատկացնում նաեւ բուհական դասագրքերի պատրաստման խրթին գործին՝ գրելով նրանց համար նախատեսուած՝ իր իսկ կողմից դասաւանդուող դասընթացներին վերաբերուող դասագրքեր՝ *Ռուսաց Դիւանագիտութիւնը Միջազգային Յարաբերութիւնների Համակարգում (ԺԸ-ԺԹ. ԴԴ.)* (Երեւան, 2005, Էդիկ Մինասեանի հեղինակակցութեամբ), *Ռուսաստանի Պատմութեան Հիմնահարցեր (Տասնիններորդ Դար)* (Երեւան, 2011): Սոյն դասագրքերի նշանակութիւնը երիտասարդ սերնդի կրթութեան գործում առաւել քան անժխտելի է, եթէ նկատի ունենանք ՀՀ՝ պատմական գիտութեան ժամանակակից չափանիշներին համապատասխանող նման բնոյթի ուսումնական ձեռնարկների բացակայութիւնը:

Մուրադեանի մահից շուրջ մէկ ամիս առաջ, երբ ԵՊՀում գործող Հայագիտական Հետազոտութիւնների Ինստիտուտի ղեկավարութիւնը ցանկութիւն դրսեւորեց առաջիկայում ցեղասպանագիտութեան գծով մագիստրատուրա ստեղծել, Մուրադեանը առաջադրուեց իբրեւ Հայոց Ցեղասպանութիւնը Ռուսական Պատմագրութեան Համատեքստում դասընթացը վարելու ունակ լաւագոյն պատմաբան-թեկնածու, եւ անվերապահօրէն հաւանութեան արժանացաւ, սակայն նրա մահը մեզ կանգնեցրեց տխուր փաստի առջեւ: Իրաւամբ, նրա վախճանն անդառնալի կորուստ է, մասնաւորապէս ԵՊՀ աշխատակազմի եւ ուսանողների համար:

Միքայէլ Մուրադեանը մահկանացուն կնքեց 2012ի Դեկտեմբերի 24ին, Երեւանում:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
varuzhan_poghosyan@yahoo.com

ԼԵՒՈՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ (1920-2012)

Լեւոն Գալուստի Մինասեանը ծնուել է 1920 Յունիսի 8ին Սպահանի շրջանի Փերիա Գաւառի Խոյզան գիւղում: Նախ սովորել է ծննդավայրի դպրոցում, ապա 1933-38՝ Նոր Զուլայի Ազգային Երկսեռ Դպրոցում եւ Սպահանի անգլիական Ստիւարտ Մեմորիլ Քոլէջում: Յետագայում ինքնակրթութեամբ լրացրել է իր ուսման պակասը, իսկ երբ Սպահանի Գրական Համալսարանում 1960ին բացուել է հայոց լեզուի եւ գրականութեան ճիւղ, երեք տարի եւս որպէս ազատ ունկնդիր մասնակցել է դրա դասընթացին:

Դպրոցից դուրս գալով՝ անցել է հայրենի գիւղ, ամուսնացել, մէկ տասնամեակ պաշտօնավարել տեղի դպրոցում, որպէս ուսուցիչ, աւագ ուսուցիչ եւ Փերիա Գաւառի հայկական դպրոցների շրջանային տեսուչ: Գիւղում մասնակցել է տեղի ազգային մարմինների աշխատանքներին եւ հանդիսացել Աբովեան Գրադարանի հիմնադիրներից մէկը, Փերիոյ Կրթասիրաց Միութեան մասնաճիւղի հիմնադիրն ու նոյն միութեան գաւառի մասնաճիւղերի ներկայացուցիչը, ինչպէս եւ միւս գիւղերի գրադարանների եւ մասնաճիւղերի խրախուսողը:

1951ին, Նոր Ջուղայի Ազգային Դպրոցների Հոգաբարձության հրաւերով, պաշտօնի է անցել Ջուղայի ազգային դպրոցներում, վարելով ուսուցչի, աւագ ուսուցչի եւ հայոց լեզուի առարկաների վերահսկիչի պաշտօններ: Դպրոցը թողել է 1981ին եւ ստանձնել է Նոր Ջուղայի Վանքի Ս. Ներսէս Շնորհալի Գրադարանի վարիչի պաշտօնը: Նոր Ջուղայ տեղափոխուելուց յետոյ եւս իր մասնակցութիւնն է բերել տեղի ազգային մարմինների աշխատանքներին, վարչական կազմին, յոբելեանական յանձնախմբերին, ինչպէս նաեւ Նոր Ջուղայի Համայնական Խորհրդին, Իրանա-Հնդկաստանի Հայոց Թեմական Խորհրդին, Կրօնական Խորհրդին, Արգարեան Աւանդից Յանձնաժողովին, Փերիոյ Կրթասիրաց, Փերիոյ Հայոց Հիւանդանոցին, Նոր Ջուղայի Մշակութային միութիւններին եւն.:

1957ից սիրայօժար վարել է Նոր Ջուղայի Վանքի թանգարանի պատասխանատուութեան, 1972ից՝ նաեւ տպարանի վերահսկողութեան աշխատանքները:

Գրել սկսել է դեռեւս 16 տարեկանից, իր բանաստեղծութիւնը առաջին անգամ տպագրուել է 1938ին, Նոր Ջուղայում հրատարակուող պատանեկան խմորատիպ մի ամսագրում: Այնուհետեւ՝ 1940ից, աշխատակցել է հայ մամուլին իր իսկական եւ Նժդէհ, Մասիս ու այլ ծածկանուններով: Ունի հազարից աւելի բանասիրական, ճամփորդական, հանդիսագրական, տեղագրական, գրախօսական եւ այլ յօդուածներ ու բանաստեղծութիւններ՝ զանազան օրաթերթերում, ամսագրերում, տարեգրքերում եւ այլ պարբերականներում ու ժողովածուներում, ինչպէս՝ *Ալիք*, *Այգ*, *Ազդակ* օրաթերթեր, *Լուսաբեր*, *Հասկ*, *Միտն* եւ *Շիրակ* ամսագրեր, *Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւնների* գիտական հանդէս, *Բաժնի*, *Դրագարկ* տարեգրքեր:

Ունի նաեւ պարսկերէն լեզուով յօդուածներ *Հոնար Վէ Մարդում* եւ *Այանդէ* ամսագրերում եւ այլ ժողովածուներում, որոնք վերաբերում են հայոց պատմութեանը, գրականութեանը եւ արուեստին, ինչպէս նաեւ պարսկերէնից թարգմանուած բանաստեղծութիւններ:

Մինչեւ այժմ առանձին գրքերով լոյս են տեսել վեց տասնեակից աւելի պատմական, բանասիրական, տեղեկագրական, ուղեցոյցային եւ այլ աշխատութիւններ, որոնցից կարելուք են՝ *Փերիայի Հայ Աշուղները* (Թեհրան, 1964), *Իրանի Հայկական Վանքերը* (Թեհրան, 1971), *Պատմութիւն Փերիայի Հայերի* (Անթիլիաս, 1971), *Յուցակ Նոր Ջուղայի Թանգարանի Ձեռագրերի* (Վիեննա, 1972), *Նոր Ջուղայի Տպարանը* (Նոր Ջուղա, 1972), եւն.:

Մինասեան երկար տարիներ աշխատակցել է *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսին*՝ «Հայերէն Երկու Գրչագիր Նիւ Եորքի 'Հանրային Գրադարան'ում» (Հտր. Դ.), «Համառօտ Ակնարկ Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ Վանքի Երջափակում Գտնուող Տապանաքարերի Վրայ» (Հտր. Ե.), «Մի Ակնարկ Յ. Հազարեանի Հաւաքածոյի Վրայ» (Հտր. Զ.), «Միքանի Գրչագրեր» (Հտր. Թ.), «Համառօտ Ակնարկ ԺԹ. Դարում Կալկաթայում Տպագրուած Օրացոյցների Վրայ» (Հտր. Թ.), «Ս. Ամենափրկիչ Վանքի Արխիւները Եւ Էմին Յովսէփի Էմինի Երկու Նամակները» (Հտր. Ժ.), «Փերիա Գաւառը. Համառօտ Ակնարկ» (Հտր. ԺԴ.), «Իրանի 1906թ. Սահմանադրութիւնը Եւ Հայերի Բերած Մասնակցութիւնը 1906-11 թթ. Սահմանադրական Յեղափոխութեան» (Հտր. ԺԸ.), «Համառօտ Ակնարկ Նոր Ջուղայի Հին Տների Վրայ» (Հտր. ԺԷ.):

Մի քանի տարիների հետեւողական ու բժախնդիր աշխատանքով կարգաւորել է Ամենափրկիչ Վանքի դարաւոր արխիւը, որն ընդգրկում է 1606ից մինչեւ

1960ականները, որի առաջին մասի՝ 1606-1900ի ցանկերը 1976ին լոյս է տեսել առանձին գրքով, իսկ ամբողջականը՝ 1983ին:

Ունի շուրջ մեկ տասնեակի հասնող անտիպ աշխատություններ, մասամբ լրացուած եւ ոմանք՝ անաւարտ: Եղել է *Նոր Ջուղայի Տեղեկատուի* խմբագիրներից մէկը եւ գլխաւոր աշխատակիցը:

Իր ուսուցչութեան երկարամեայ ծառայութեան համար 1972ին արժանացել է Ազգային Դպրոցների Հոգաբարձութեան յատուկ գնահատանքին, 1973ին՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Խորեն Ա. Վեհափառի ձեռքով պարգևատրուել է Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի շքանշանով, 1977ին՝ Դպրոցի Տեսչութեան կողմից ուսուցչութեան յատուկ պատուոնշանով: 1982ին տեղի է ունեցել նրա մանկավարժական գործունեութեան 40ամեայ մեծարանքի երեկոն, եւ պարգևատրուել է գնահատագրով:

Հինգ անգամ այցելել է Հայաստան. առաջին այցելութեան տպաւորութիւնների գիրքը՝ *Երազ Երկիր Հայաստան*, լոյս է տեսել 1980ին: Մշակութային գծով սերտ կապի մէջ է եղել մայր հայրենիքի, յատկապէս Մատենադարանի, Ազգային Գրադարանի եւ մեծ թուով բանասերների, արուեստաբանների ու գրողների հետ՝ կարեւոր ծառայութիւն մատուցելով մասնաւորապէս հայ հնատիպ գրքի ուսումնասիրութեան եւ երեւան բերելու խնդրում:

1990ին, ծննդեան 70 եւ գրական ու ազգային գործունեութեան 50ամեակների առթիւ Գարեգին Բ. Վեհափառի կողմից արժանացել է պատուոգրի, Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կողմից՝ գնահատագրի, իսկ Երեւանի Մատենադարանի կողմից՝ Մեսրոպ Մաշտոցի մեդալի: Նոր Ջուղայում 1991ին հրատարակուել է *Յոբէլեան Լեւոն Մինասեանի* գրքով:

1997ին Քեմբրիջի Միջազգային Կենսագրական Կենտրոնի կողմից արժանացել է «1996-1997ի Տարուայ Մարդ» կոչումին, կենսագրութիւնն քննարկուել է Նիւ Ջըրզիում լոյս տեսնող *Who's Who in the World* տեղեկատուի 1997ի թիւ 14ում:

Երեք տասնեակից աւելի տարիներ կազմել է իրանահայ պատի օրացոյցների կրօնական տօների ցանկը: Գործնականապէս իմացել է մեկ տասնեակից աւելի արիեստ ու արուեստներ, ինչպէս՝ նկարչութիւն, երաժշտութիւն, լուսանկարչութիւն, դերձակութիւն, հիւսնութիւն եւն.:

22 Սփիւռքի Նախարարութիւնը 2011ին Սփիւռքում հայոց լեզուի պահպանման ու զարգացման գործում ունեցած իր ներդրման համար Մինասեանին արժանացրել է պատուոգրի, 2012ին՝ Վիլեամ Սարոյեան մետալով, երկար տարիներ հայ մշակոյթին ծառայութեան համար:

Լեւոն Մինասեանը մահացաւ 2012 Դեկտեմբերի 31ին, Նոր Ջուղայում:

ԱՐՄԻՆԷՄԻՆԱՍԵԱՆ
amimakeup@aol.com

ՎԱՐԱԳ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ
(1937-2012)

Վարագ Ներսիսեանի մահն իրական կորուստ էր հայ միջնադարագիտութեան համար: Տասնամեակներ շարունակ Ներսիսեանն իր հետազոտութիւններով եւ կազմակերպչական աշխատանքով հարստացրեց հայ գրականագիտութիւնը միջնադարեան գրականութեանը նուիրում ուսումնասիրութիւններով:

Բնիկ շիրակցի՝ Լա հասակ է առել Թբիլիսիում, ապա բանասիրական կրթության ստացել ԵՊՀ-ում: Այստեղ աւարտել է եւ ասպիրանտուրան, ապա աշխատանքի անցել ՀՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Մանուկ Աբեղեանի Անուան Գրականութեան Ինստիտուտում:

1971ին Ներսիսեանը պաշտպանել է թեկնածուական ատենախօսությունը, 2009ին՝ դոկտորականը:

Նա երեք տասնամեակից աւել գլխաւորեց Ինստիտուտի Հայ Միջնադարեան Գրականութեան Բաժինը, որը այն տարիներին Ինստիտուտի առաջատար բաժիններից էր: Ներսիսեանի անմիջական եւ գործօն մասնակցութեամբ 1980ականներին Երեսնում անցկացուեց միջազգային գիտաժողով՝ նուիրում հայ միջնադարեան գրականութեանը: Բաժնում նրա ղեկավարման տարիներին գրուեցին բազմաթիւ աշխատութիւններ, այդ թւում եւ հաւաքական մենագրութիւններ, որոնցից մէկը՝ *Հայ Միջնադարեան Գրականութեան Ժանրերը*, մնում է իր տեսակի մէջ լաւագոյն գրքերից մէկը:

Նրա աշխատութիւնների թւում են՝ *Հայ Միջնադարեան Տաղերգութեան Գեղարուեստական Միջոցները (XIII-XVI դդ.)* (1976), *Հայ Միջնադարեան Տաղերգութեան Ժանրերն Ու Տաղաչափութիւնը X-XVIII դդ.* (2008) եւ բազմաթիւ յօդուածներ գիտական պարբերականներում ու ժողովածուներում: Ինչպէս երեսում է արդէն գրքերի վերնագրերից, Ներսիսեանը հետաքրքրուած էր հայ միջնադարեան գրականութեան, յատկապէս բանաստեղծութեան տեսական խնդիրներով:

1986ին Վաչէ Նալբանդեանի, Վարազ Ներսիսեանի եւ Հենրիկ Բախչինեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսաւ *Հայ Միջնադարեան Գրականութիւն. Համառոտ Պատմութիւն* գիրքը, որը թարգմանուեց նաեւ ռուսերէն եւ ֆրանսերէն:

Վարազ Ներսիսեանը աշխուժօրէն մասնակցում էր դպրոցական դասագրքերի ստեղծմանը: Առանձին կամ հեղինակակցութեամբ ստեղծել է չորս դասագիրք (հրատարակուած 1994-2009ին), որոնց մի մասն այսօր էլ աշակերտներին օգնում է ճանաչել հայոց միջնադարեան գրականութիւնը: Ժամանակին շատ լաւ ընդունուեց նրա եւ Արշակ Մաղոյեանի կազմած *Ոսկեփորիկ. Հայ Հին Եւ Միջնադարեան Արձակի Ժողովածու* (1977) հատորը, որն ընդգրկում է հայ միջնադարեան արձակի լաւագոյն նմուշները եւ հասցեագրուած է աշակերտներին:

Ներսիսեանը լաւ մարդ էր բառիս ամենաճշգրիտ իմաստով, ընկերութեան մէջ հաւատարիմ, ժողովրդական դարաւոր աւանդների հանդէպ խորին յարգանքով: Հեռու էր աղմկոտ վէճերից, թէւ գիտական կեանքին մասնակցում էր աշխուժօրէն: Գնահատում էր եւ օգնում երիտասարդ մասնագետներին: Նրա կեանքը եւ աշխատանքը գեղեցիկ հետք թողեցին նրա միջավայրում, մասնագետների շրջանում, գիտութեան մէջ:

ԱՅՍԻՍ ԵՐԻԱՋԱՐԵԱՆ
azatyeghiazaryan@yahoo.com

